

HİKMET-AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ
[JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]
PROF. DR. M. ORHAN OKAY ÖZEL SAYISI
YIL 6, ARALIK 2020

Doç. Dr. Ahmet KARATAŞ

Marmara Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
Türk-İslâm Edebiyatı Bölümü
İstanbul/TÜRKİYE
karatasahmed@gmail.com
ORCID

**GİRİTLİ SIRRI PAŞA'NIN
HARPUTLU MÜDERRİS
ABDÜLHAMİD EFENDİ'YE
GÖNDERDİĞİ MEKTUPLAR**

LETTERS SENT TO THE CRETAN
SIRRI PAŞA TO THE MUDERRİS
ABDÜLHAMİD EFENDİ FROM
HARPUT

Makale Türü: Araştırma Makalesi	Article Information: Research Article
Yükleme Tarihi: 20.11.2020	Received Date: 20.11.2020
Kabul Tarihi: 03.12.2020	Accepted Date: 03.12.2020
Yayımlanma Tarihi: 31.12.2020	Date Published: 31.12.2020

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.

Atıf/Citation

Karataş, Ahmet, "Giritli Sırrı Paşa'nın Harputlu Müderris Abdülhamid Efendi'ye Gönderdiği Mektuplar", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal Of Academic Literature]*, Yıl 6, Prof. Dr. M. Orhan Okay Özel Sayısı, Aralık 2020, s. 626-642.

Karataş, Ahmet, "Letters Sent By The Cretan Sırrı Paşa To The Muderris Abdülhamid Efendi From Harput", *Hikmet-Journal Of Academic Literature*, Year 6, Prof. Dr. M. Orhan Okay Special Issue, December 2020, p. 646-642.

10.28981/hikmet.829003

Doç. Dr. Ahmet KARATAŞ

**GİRİTLİ SIRRI PAŞA'NIN HARPUTLU MÜDERRİS ABDÜLHAMİD EFENDİ'YE
GÖNDERDİĞİ MEKTUPLAR**

LETTERS SENT BY CRETAN SIRRI PAŞA TO THE MUDERRİS ABDULHAMİD
EFENDİ FROM HARPUT

ÖZ

Giritli Sırrı Paşa XIX. asrın ilim ve devlet adamlarındandır. Nâsir, şair ve hattat oluşu devrinin mümtaz kültür adamlarından sayılmasını sağlamıştır. Sırrı Paşa valilik yaptığı bölgelerdeki ulema hakkında teferruatlı araştırmalarda bulunmuş, onlar arasında işini lâyıkıyla yapan ve muteber olanlarla hoca-talebe ilişkisi kurmuş, başka yerlere atansa bile vefatına kadar onlardan feyiz almaya çalışmıştır. Maddî geliri az olanlara destek çıkmış, yaş ve makam ayırımı gözetmeden onlara sonsuz bir hürmet duymuş, her türlü hizmetlerini ifâya gayret etmiştir. Harput'un soylu ailelerinden Müftügil/Efendigillerin âlim şahsiyeti Abdülhamid Hamdî Efendi de Sırrı Paşa'nın dostluk kurduğu kişilerden biridir. Sırrı Paşa yaklaşık yirmi yıllık dostluklarında onun ilminden her fırsatta faydalanmış, ilmî eserlerinin müsveddelerini mütâlaa ve tashih için ona göndermiş, bunları onun düzeltme ve tavsiyelerine göre yeniden düzenleyerek bastırılmıştır. Bazı kitapları için ondan takdim yazmasını istihâm etmiş, Abdülhamid Hamdî Efendi de onun bu talebini geri çevirmemiştir. Sırrı Paşa'nın Diyarbekir valisiyken Abdülhamid Hamdî Efendi'ye yolladığı mektupların bir kısmı Şark İstiklâl Mahkemesi Arşivi'nde bulunmaktadır. Bu mektuplar, ikisi arasındaki hoca-talebe münasebetini ve samimi dostluğu ispat etmektedir. Bu makale vasıtasıyla söz konusu mektuplar bugünkü harflere aktarılarak etraflıca incelenmiş, her iki zatın ilmî ve edebî şahsiyetlerine katkı sağlama amacı güdülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Giritli Sırrı Paşa, Abdülhamid Hamdî Harputî, Diyarbakır/Diyarbekir, Harput, mektup.

ABSTRACT

Giritli Sırrı Pasha is one of the scientists and statesmen of the 19th century. His unique prose style, poetry and calligraphy also reveal the fact that he was one of the distinguished cultural figures of his time. Sırrı Pasha had detailed researches on the scholars in the regions where he was governor, established a teacher-student relationship with those who did his job well, and tried to benefit from them until his death. It supported those with low financial income, showed endless respect to them regardless of age and position, and tried to meet all their services. Abdülhamid Hamdî Efendi, a scholar of the Müftügil / Efendigil family, one of the noble families of Harput, is one of the personalities that Sırrı Pasha made friends with. Sırrı Pasha has tried to benefit from his knowledge at every opportunity in his friendship for nearly twenty years. He sent the drafts of his scientific works to him and, according to his corrections and recommendations, he edited and printed those books. Some of the letters that Sırrı Pasha sent to him when he was the governor of Diyarbekir are in the Archive of the Eastern Independence Court. Through this article, the epistles in question were evaluated by transferring them to today's Turkish letters, and it was aimed to contribute to the scientific and literary personalities of both.

KeyWords: Cretan Sırrı Paşa, Abdülhamid Hamdi Harputi, Diyarbekir, Harput, letters.

Giriş

Sırrı Paşa Osmanlı'nın son devir devlet adamı, âlim ve şairlerindedir. Girit'in Kandiye kasabasında 1260/1844'te doğmuş, on altı yaşında memuriyet hayatına atılmış, çeşitli yerlerde kâtiplik, mektupçuluk ve mutasarrıflık vazifelerinde bulunmuş, Trabzon, Kastamonu, Ankara, Sivas, Diyarbakir, Adana ve Bağdat valilikleri yapmıştır. Bağdat valisiyken 1892'de yeniden Diyarbakir valiliğine getirilmiş, bu vazifesindeyken rahatsızlanmış, tedavi için İstanbul'a gelmiştir. Fakat burada tam iyileşmeden geçirdiği bir kriz sonucu 24 Cemâziyelâhir 1313/12 Aralık 1895'te henüz ellili yaşların başındayken vefat etmiş, II. Abdülhamid'in emriyle II. Mahmud türbesinin hazîresine defnedilmiştir (İbnülemin, 1969: III/1700-1704; Köksal, 2013: 9, 10, 14 vd.; Kurnaz, 2000: 133-160; Kurnaz, 2009: 127-129).

Sırrı Paşa çok yönlü ve başarılı bir devlet adamıdır. Sırrî mahlasıyla yazdığı şiirleri çağdaşı olan şairler tarafından takdir edilmiş, edebî üslubu kendine has bir tarz meydana getirmiş, bu tarz dönemin genç edebiyatçıları tarafından taklid edilmiştir. Paşa güzel ve kusursuz yazısı hasebiyle iyi bir hattat olarak da anılmıştır. Çok velud olan Sırrı Paşa'nın *Sırr-ı Kur'ân*, *Sırr-ı Furkân*, *Sırr-ı İnsân*, *Sırr-ı Meryem*, *Sırr-ı Tenzîl* gibi tefsirle alâkalı eserlerine verdiği isimler Osmanlı'nın son devir kültür adamlarından ve Sırrı Paşa'nın önemli takipçilerinden İbnülemin Mahmud Kemal'e (İnal, ö. 1957) örnek olmuş, İbnülemin onun gibi kendi eserlerine, ismine atfen *Kemâlü'l-Kâmil*, *Kemâlü'l-Hikme*, *Kemâlü'l-İsme*, *Kemâlü's-Safve*, *Kemâlü'l-kiyâse* gibi başlıklar koymuştur. İbnülemin, Sırrı Paşa'nın vefatı üzerine onu anlattığı duygu dolu bir yazı yazmış ve bunu *Tercümân-ı Hakikat* gazetesinin 2 Recep 1313/19 Aralık 1895 tarihli nüshasında "Teessüf-i Azîm" başlığıyla neşretmiştir (İbnülemin, 1313: 3-4). Yıllar sonra yazdığı bir takrizde de gençliğinde kaleme aldığı bazı edebî yazılarını onu takliden oluşturduğunu ifade etmiştir (İbnülemin, 1969: II/861).¹

Sırrı Paşa'nın tefsir dışında kelâm, mezhepler tarihi, mantık, dil ve edebiyata dair onlarca eseri bulunmaktadır. Hayatı, kişiliği ve eserleri çeşitli eserlerde yer aldığı, birçok akademik çalışmaya konu olduğu için bu kısım hakkında teferruatlı bilgi verilmeyecektir.²

1. Sırrı Paşa'yla Abdülhamid Hamdî Efendi'nin İrtibatı

Harput'ta "Hacı Hamîd Efendi" olarak tanınan Abdülhamid Hamdî Efendi Harput eski müftülerinden Ömer Naîmî Efendi'nin (ö. 1299/1882) oğludur. 1245/1830'da Harput'ta doğmuş, tahsilini ve ilmî icâzetini babasından

¹ Sırrı Paşa İbnülemin ile Harputlu Efendigil ailesinin ortak dostudur. Nitekim birbirlerine gönderdikleri mektuplarda Sırrı Paşa'dan bahsetmişlerdir. (bk. Karataş, 2019: 117-119; 143).

² Sırrı Paşa'yla ilgili çalışmalar arasında en kapsamlı olanı Ahmet Köksal'ın ayrıntılı künyesini kaynakçada verdiğimiz *Giritli Sırrı Paşa (1844-1895)* başlıklı doktora tezidir. Diğer çalışmalar için YÖK Tez ve TDV İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi (İSAM) Makaleler veritabanlarına bakılabilir.

almış, ilk gençlik devresinden itibaren dinî sahada eserler yazmaya başlamıştır. Babası, dedesi, büyük dedesi müftü olan Abdülhamid Hamdî Efendi halkın ve valiliğin ısrarlı tekliflerine rağmen tedristen geri kalacağı, dünyevî mevzularla uğraşırken dinî hayatı ihmal edeceği ve yanlış fetvalar verip günaha gireceği endişesiyle, bu silsileyi bozma pahasına müftülük vazifesini reddetmiştir (Kemâleddin Harputî, *Dîvânçe*, 3125: 29a; Sunguroğlu, 1959: 160). Bir müddet Harput Cevheriye Medresesi’nde müderrislik yapmış, Sadrazam Yusuf Kâmil Paşa’nın Harput’ta kendi adıyla inşa ettirdiği medrese tamamlanınca buraya geçerek ömrünün sonuna kadar bu medresenin müderrislik ve mütevellilik vazifesini yürütmüştür (Karataş, 2020: 36-41). Başta Sâre Hatun Camii olmak üzere Harput’taki birçok camide yıllarca vaaz veren, ders halkaları oluşturan, Kadirî ve Şâzelî tarikatlerinden de mücâz olan Abdülhamid Hamdî Efendi’nin şöhreti ikamet ettiği şehrin sınırlarını aşmış, alimler, talebeler, meraklı insanlar Osmanlı coğrafyasının çeşitli yerlerinden ya onu ziyarete gelmiş yahut ona mektuplar göndermişlerdir.

1320/1902’de vefat eden ve Harput’ta babasının yanına defnedilen Abdülhamid Hamdî Efendi’nin Arapça kaleme aldığı bir çok dinî eseri bulunmaktadır. Bunlardan bazıları akademik çalışmalara konu olmakla birlikte hayatı hakkında İbnülemin ve Sunguroğlu’nun kaydettiklerini aşan bilgiler yoktur.³

Abdülhamid Hamdî Efendi’nin çocuklarından Ma’mûretü’l-azîz müftüsü Müderris Mehmed Kemâleddin Efendi de (ö. 1936) Harputlu Efendigil ailesinin Sırrı Paşa ile irtibatı olan fertlerindedir. Aşağıda görüleceği üzere babasıyla birlikte onu ziyarete gitmiş, Sırrı Paşa vefat edince de onun için bir tarih manzumesi yazmıştır.

Sırrı Paşa, Abdülhamid Hamdî Efendi ile ilk zamanlarda gıyâben dostluk kurmuştur. On yedi yıl süren bu dostluktan çok faydalanmış, ilmî eserlerinden bir kısmını önce Abdülhamid Hamdî Efendi’ye okutmuş, bunları onun mütâlaaları ve muvâfakatından sonra yayımlamıştır. Aşağıda tam metinlerini yayımladığımız mektuplardan anlaşıldığı üzere onun *Nûrû’l-hüdâ li-meni’s-tehdâ*, *Sırr-ı Meryem*, *Ahsenü’l-Kasas* ve *Sırr-ı Tenzîl* adlı eserleri Abdülhamid Hamdî Efendi’nin titiz değerlendirmeleri sonrasında yeniden düzenlenip matbaaya gönderilenlerdendir. Sırrı Paşa; Abdülhamid Hamdî Efendi’den bazı eserleri için de takriz yazmasını istirham etmiş, o da bu isteği geri çevirmemiştir. Nitekim Bağdat valisiyken hazırlayıp neşrettiği *Sırr-ı Furkân: Tefsîr-i Sûre-i Furkân* adlı eserinde Abdülhamid Hamdî Efendi’nin Arapça manzum takrîz yazısı bulunmaktadır. Sırrı Paşa’nın bu takrizi “*Keşşâf-ı sırr-ı Furkân, allâme-i bâhirü’l-irfân, Harputî el-Hâc Abdülhamîd Hamdî Efendi Hazretlerinin takrîz-i masûnü’t-ta’rîz-i üstâdâneleridir.*” cümlesiyle takdim etmesi ona duyduğu saygıyı göstermesi bakımından önemlidir (Sırrî-i Giridî,

³ Abdülhamid Hamdî Efendi’nin hayatı ve eserleri hakkında daha teferruatlı bilgiler için bk. Bursalı Mehmed Tâhir, 1333: I/287-289; İbnülemin, 1969: I/548-551; Sunguroğlu, 1959, II/156-163.

1307: 1). Sırrı Paşa'nın *Sırr-ı Kur'ân* adlı eserinin “*Efâzıl-ı ulemâ-yı kirâmdan Harputî Abdülhamid Hamdî Efendi Hazretlerine yâdigâr-ı uhuvvetdir.*” ithaf ve imzasıyla Abdülhamid Hamdî Efendi'ye gönderdiği nüshası bugün İstanbul'daki İSAM Kütüphanesi'ndedir (Demirbaş nr. 226201; Tasnif nr.: 297.211 FAH.M).

Sırrı Paşa'nın 1909-1911 arasında Ma'mûretü'l-azîz valiliği yapan damadı Mehmed Ali Aynî Bey'in aktardığına göre Paşa, Abdülhamid Hamdî Efendi'yi zaman zaman maddeten desteklemiş, ona el altından para göndermekten haz duymuştur (Aksüt, 1944: 46).

Sırrı Paşa Bağdat ve Diyarbakir valilikleri esnasında Harput'a uğrayıp Abdülhamid Efendi'yi ziyaret etmiş, 1894'te ikinci defa Diyarbakir valiliği yaparken onu ve Kemaleddin Efendi'yi oraya çağırılmış, her ikisi bu davete icâbet etmişlerdir.

Kemâledin Efendi *Tesbîtü'l-mefhûm fî tahkîki't-tebe'yye beyne'l-'ilmi ve'l-ma'lûm* adlı eserinde “Târihî, Edebî Bir Hikâye-i Hâl-i Mâzî” başlığı altında babasının Sırrı Paşa ile ilgili sıkı dostluğuna ve Diyarbakir ziyâretine dâir şu satırları yazmıştır:

Efâzıl-ı vülâtdan Giridî Sırrı Paşa ile peder-i muhteremim Harputî Hoca el-Hâc Abdülhamîd Hamdî Efendi Hazretleri'nin beyninde âdetâ aşk ve garâm derecesine varmış pek samîmî bir muhabbet-i hâlisâ vardı. Hattâ Paşa'nın ba'zı suver-i Kur'ânîyye'ye yazdıkları tefsîr-i şerîfler ba'demâ üstâd-ı a'zam tanıdığı Efendi Hazretleri'nin [Abdülhamid Hamdî] bir kere de nazar-ı tedkîk-i eser-i mü-şikâfâne ve tashîhinden geçmedikçe intişâr eylememek bir 'âdet-i ma'rûfe olmuşdu. Esâsen mükâtebe ile başlamış ve sûret-i gıyâbîde on yedi sene kalmış olan o incizâb-ı kalbî ve hubb-ı sahîh ü gıyâbî Paşa'nın ilk defa Diyârbekir vâliliğine ta'yîninde Ma'mûretü'l-'azîz'den mürûru sırasında henüz şuhûdiye tahavvül edip senelerden beri hasretkeş-i telâkî olan o iki müştâk-ı fâzıl yek-dîgerinin rûyet-i şahsıyla karîrû'l-'ayn olarak ni'met-i vuslata nâ'îl olabilmişdi. Muahharan Diyârbekir'den Bağdâd'a Bağdâd'dan yine Diyârbekir'e vâli olan müşârünileyh Diyârbekir'de hastalandı. İstanbul'a gitmeye me'zûniyet dahi alamadığından râhatı münselib, kalben muztarip olup edîbâne pek sûzışli mektûblar yazarak habîb-i lebîbi ve kendisince kalbî ıztırâbının en hâzık ve fâ'ik bir tabîbi olan üstâdını Diyârbekir'e da'vet etdi. Rükûbu için bizzât kendi paytonunu gönderdiği gibi 'azîmet ve 'avdeti esnâsında merâsim-i hürmetkârâne de yaptı, yapırdı.

'Arabî üç yüz on bir ve Rûmî üç yüz on târihinde idi ki şu sûretle da'vet-i vâkı'aya icâbet ve pek muhteşem bir hâlde Âmid'e âmed ü şüd etmekle en sevgili bir dostunun tatyîb-i kalbine mübâderet eden muhterem pederimin muğtenim bildiğim hizmet ve ma'iyetinde arabaya râkiben Diyârbekir'e müteveccihen yola çıktık. Esnâ-yı râhda müşârünileyh Hazretleri fakîre hitâben “Kemâl! Şu sefer-i nâgehân-zuhûr için hâtırma şimdi bir târîh geliyor. Ammâ ma'hûdun hilâfî olarak 'Arabî değil Rûmî oluyor. Ma'lûm ya, târîhler dâimâ sene-i 'Arabîye üzere tanzîm edilir.” dedi.

Hamdî sevk etdi bizi Âmid'e dek sırr-ı kader 1310

mısrâ'ını okudu. Hemân cevâben fakîr dahi “Efendim, müsâ'ade buyurursanız bendeniz şu sûretle ikmâl edeyim.” dedim. Bi'l-bedâhe:

Yazdı târîhini Rûmî olarak şimdi peder

هكمت - Hikmet - ٤٤

HİKMET - AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ [JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]

PROF. DR. M. ORHAN OKAY ÖZEL SAYISI

YIL 6, ARALIK 2020

ISSN: 2458- 8636

Hamdî sevk etdi bizi Âmid'e dek sırr-ı kader

beytini okudum.⁴ Hasbe's-şefka kabûl ve istihsân buyurdular. Bu vech üzere cereyân eden şu küçük mükâleme-i edebiyeyi mu'ahharan Paşa Hazretleri ile diğer zevât-ı münâsibeye 'arz u beyân eylediğimiz zamân içlerinde "Bu da Hocaefendi Hazretleri'nin mes'ûdiyet ve bahtiyârlığı esbâbından biridir." diyenler de olmuşdu. Mecma'-ı fezâ'il olan o iki muhibb-i fillâhî Cenâb-ı Allâh vâsıl-ı cinân, nâ'il-i kurb-ı Rahmân eylesin. Âmîn.⁵

Kemaleddin Efendi'nin Sırrı Paşa'nın vefatına dair yazdığı ve ortak dostları İbnülemin aracılığıyla *Hazîne-i Fünûn* Mecmuasında neşrettiği tarih şudur:⁶

1. İftihâr-ı vüzerâ Hazret-i Sırrı Paşa
Genç iken eyledi bu sâlde eyvâh vefât
2. Kapladı mâtemi aktâr-ı cihânı zîrâ
Göremez çeşm-i felek bir daha mislin heyhât
3. Yâd edip re'fet ü 'irfânını hep ağlarlar
Cem'-i erbâb-ı edeb zümre-i ehl-i hâcât
4. Tarz-ı nev hâme-i i'câzı ile âlemde
Nâm-ı Hallâk-ı Ma'ânî'yi kazanmışdı o zât

⁴ Abdülhamid Hamdî Efendi ikinci mısırâdaki "sırr-ı kader" ibâresiyle hem "Sırrı" Paşa'ya hem de onun kitaplarına koyduğu isim terkibine telmihte bulunmaktadır.

⁵ Kemâleddin Efendi'nin bu satırları yazdığı risâlesi tarafımızdan neşredilmiştir. (bk. Karataş, 2016/II: 112-113) Neşirden sonra Kemâleddin Efendi'nin torunlarından Prof. Dr. Canan Efendigil Karatay'ın arşivinde bu risâlenin Kemâleddin Efendi'nin el yazısıyla kayıtlı nüshasını tespit ettik. Yukarıdaki iktibas söz konusu ana nüshanın 58-59. sayfalarında bulunmaktadır.

⁶ Şiiri daha önce yazdığımız bir makalede yayımlamıştık (Karataş, 2016/I: 87-89). Fakat Efendigil ailesinin Sırrı Paşa ile irtibatını ele aldığımız bu makaleyle doğrudan alâkası olması hasebiyle şiiri nesre de çevirerek buraya alma gereği duyduk.

1. Sırrı Paşa Hazretleri vezirlerin şeref kaynağıydı. Yaşı gençken eyvâh bu yıl vefat etti.
2. Mâtemi cihanın dört bir yanını kapladığı için ne yazık ki feleğin gözü bir daha onun benzerini göremez.

3. Bütün edebiyat zümresi ve ihtiyaç sahipleri onun merhamet ve irfanını anıp ağlarlar.
4. Bu zat, yeni bir tarzla oluşturduğu belâgatli anlatım tarzı sayesinde "Hallâk-ı Maânî" ünvânını elde etmişti.

"Mânâlar yaratan" anlamına gelen "Hallâk-ı Maânî" ünvânı şiirlerinde derin anlamlar ve ince nükteler bulunması sebebiyle Fars şairlerinden Kemaleddin İsfahânî (ö. 638/1240[?]) için kullanılmıştır (bk. Karaismailoğlu, 2002: 233). Klasik Türk edebiyatında da şairler manzumelerinde hem kendilerini hem de başkalarını övmek maksadıyla bu tabire yer vermişlerdir.

5. 'Arza muhtâc değil yazdığı tefsîrleri
Âyet-i fazl ü kemâlin ediyor hep isbât
6. Mû-şikâfâne nazar-pâş olıcak Kur'ân'a
Getirir vech-i zuhûra nice bin remz ü nikât
7. *Sırr-ı Tenzîl* ile *Furkân*'ı Cenâb-ı Mevlâ
Yâr u yâver kıla kendisine rûz-ı 'arasât
8. Hâdim-i Hazret-i Kur'ân idi yâ Rab olsun
İbn 'Abbâs ile hem-sâye-i kasr-ı cennât
9. Hâk-i gufrâne büründükçe Cenâb-ı Sırrı
'Âfiyet üzre bulunsun şeh-i Fârûk-sifât
10. Eşk-i pür-hûn ile târîhini nakş etdi **Kemâl**
Sırrı Paşa bu sene eyledi ifnâ-yı hayât
سرى پاشا بو سنه ايلدى افناى حيات

5. Yazdığı tefsirleri tek tek saymaya gerek yok. Onun fazilet ve kemâlini gösteren apaçık işâret, tefsirlerini(n vasıf ve hususiyetlerini) de ispat etmektedir.

6. O, dikkatli bir şekilde Kur'an'ı incelediğinde oradan bin türlü derin mânâlar ve zarif nükteler bulur.

7. Allah Teâlâ *Sırr-ı Tenzîl* ile *Sırr-ı Furkân* adlı tefsirleri kıyâmet günü onun yâr ve yardımcısı eylesin.

Sırr-ı Tenzîl ve *Sırr-ı Furkân* Sırrı Paşa'nın tefsire dair eserlerinden ikisidir. *Sırr-ı Tenzîl*, onun *Ahsenül-Kasas*, *Sırr-ı Furkân* ve *Sırr-ı İnsân* adlı yine tefsirle alâkalı matbu eserlerinin özeti mâhiyetindedir. 1311/1894'te yazılan eserin bilinen iki yazması Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Blm., nr. 177 ve Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, nr. 886'da bulunmaktadır. *Sırr-ı Furkân* ise *Furkân Sûresi*'nin tefsiri olup İstanbul'da bastırılmıştır (1307, 1312).

8. O, Kur'ân-ı Kerîm'in hizmetkârıydı. Yâ Rabbi (bunun hürmetine) cennet köşklerinde İbn Abbâs ile aynı gölgeyi paylaşsınlar.

İbn Abbâs diye meşhur olan Abdullah b. Abbâs (ö. 68/687-688) Hz. Peygamber'in amcasının oğludur. Çok sayıda hadis rivâyet etmiş, tefsir ve fıkıh ilimlerinde otorite kabul edilmiş, Arap edebiyatı ve ensâb ilimlerindeki derin bilgisiyle de müracaat kaynağı olmuştur. (Daha teferruatlı bilgiler için bk. Çakan- Eroğlu, 1988: 76-79.)

9. Sırrı Paşa mağfiret toprağına büründükçe Hz. Ömer vasıflı (onun gibi adaletli, cesur, vakur, ihtiyatlı, devlet malını gözeteni) padişah da (II. Abdülhamid) sıhhat, rahat ve huzur içerisinde kalsın.

10. Kemâleddin kanlı göz yaşlarıyla onun vefatına (şu mısra ile) tarih düşürdü: Sırrı Paşa bu sene hayatını tüketti.

Kemâleddin Efendi bu mısraı "Eyledi bu sene Sırrı Paşa ifnâ-yı hayât" şeklinde yazmış, *Hazîne-i Fünûn* imzalı dipnotta ise mısraın takdim tehirle yukarıdaki şekilde yazılmasının daha selis olacağı ifade edilmiştir. Kemâleddin Efendi *Hazîne-i Fünûn*'a bu düzeltmeyle ilgili bir teşekkür mektubu yollamıştır. (*Hazîne-i Fünûn*, 1313: 87-88.)

1313 (1895) (Kemâleddin Harputî, 1313: 392.)

2. Sırrı Paşa’nın Abdülhamid Hamdî Efendi’ye Gönderdiği Mektuplar

a. Mektupların Muhtevâsı

Sırrı Paşa dört yıl süren ikinci Diyarbekir vâililiği esnasında (1891-1895) Abdülhamid Hamdî Efendi’ye çok sayıda mektup göndermiş, Hamdî Efendi de bunlara cevaplar yazmıştır. Ancak bugün Sırrı Paşa’nın gönderdiği sadece 6 mektuba ulaşabilmiş durumdayız. Bu mektuplar Kemâleddin Efendi’nin bir soruşturma sebebiyle 1926’da Şark İstiklâl Mahkemesi’nce el konulan evrâkı arasında bulunmakta olup Mahkeme’nin TBMM’deki arşivinde yer almaktadır.

Arşivdeki ilk mektup 25 Mart 1308/6 Nisan 1892 tarihlidir. Birkaç satırlık bu mektupta Sırrı Paşa Debbağzâdelerden Hüseyin Efendi diye anılan bir kişinin “sâlise” rütbesi⁷ alması için kendisinden ricâcı olan Abdülhamid Hamdî Efendi’ye bu kişinin söz konusu rütbeye ulaşmasını sağladığını haber vermektedir.

İkinci mektup 7 Nisan 1309/19 Nisan 1893 tarihlidir. Sırrı Paşa bu kısa mektubunda da Abdülhamid Hamdî Efendi’nin Ramazan Bayramı’nı tebrik ederek ellerini öptüğünü, *Sırr-ı Meryem* adlı eserinin müsveddesinden bir kısmını postayla Harput’a yolladığını kaydetmektedir.

6 Mayıs 1309/18 Mayıs 1893 tarihli üçüncü mektupta Sırrı Paşa Abdülhamid Hamdî Efendi’nin gönderdiği mektubu ve incelediği müsveddeleri aldığını yazmaktadır. Onun uyarısı üzerine kitaptan çıkarmasını istediği kısmı çıkardığını, bu kısım üzerinde daha teferruatlı çalışarak *Nûrû’l-hüdâ li-meni’s-tehdâ* adını verdiği müstakil bir kitap meydana getirdiğini, hazırladığı başka bir eserin müsveddelerini de bir tenekeye koyarak Harput’a gelen Baron Tomas Efendi’ye verdiğini belirtmekte ve teşekkürlerini sunup dualar etmektedir.

Sırrı Paşa 24 Ağustos 1309/5 Eylül 1893 tarihli dördüncü mektubu oğlu Mehmed Vedad’ın Mezra’dan (Elazığ) geçerken Harput’a çıkıp⁸ Abdülhamid Hamdî Efendi’yi ziyaret etmemesi sebebiyle Hamdî Efendi’nin teessüfünü bildirdiği mektuba cevâben kaleme almıştır. Sırrı Paşa oğlunun gideceği yere bir an evvel yetişebilmesi için çok hızlı hareket ettiğini, yolda oyalanmaması gerektiğini kendisinin ona söylediğini, dolayısıyla onun kabahatinden kendisinin mesul olduğunu beyan etmekte ve Hamdî Efendi’den özür dilemektedir. Ayrıca *Ahsenü’l-Kasas* adlı eserinin müsveddelerini Harput’a

⁷ “Sâlise”, bugün binbaşı rütbesine denk gelmektedir.

⁸ Elazığ (o zamanki ismiyle Ma’mûretü’l-azîz veya Mezra) Harput’un eteklerindeki ovaya kurulduğu için tepedeki Harput’a çıkmak hususi bir çaba ve zaman gerektiriyordu.

gönderdiğini, *Nûrül-Hüdâ*’nın basıldığını, ciltlenmesini beklediğini, ciltçinin işi bitince bu kitabın da bir nüshasını oraya yollayacağını yazmaktadır.

Sırrı Paşa’nın beşinci mektubu 28 Ramazan 1311/4 Nisan 1894 tarihlidir. Bu mektupta baskısı tamamlanan *Sırr-ı Tenzil* adlı eserin bir nüshasını Harput’a gönderdiğini haber vermekte, matbaa hatalarından şikâyet etmektedir. Bu kitabı müslümanlara parasız dağıtmak üzere bastırıldığını yazan Sırrı Paşa eserin birçok nüshasını dağıtılmak üzere münasip bir vasıta ile oraya da göndereceğini ilâve etmektedir. Mektup yaklaşmakta olan Ramazan Bayramı tebrikiyle tamamlanmaktadır.

4 Kânûn-ı Evvel 1310/16 Aralık 1894 tarihli son mektup İstanbul’dan gönderilmiştir. Sırrı Paşa kalp rahatsızlığından dolayı tedavi maksadıyla İstanbul’a gelmiş, geçici de olsa sağlığına kavuştuğu günlerde Abdülhamid Hamdî Efendi’ye bu mektubu yazmıştır. Paşa mektupta sıhhatinden bahsetmekte, Diyarbekir’deki doktorların başarısızlıklarını ve işlerinin ehli kimseler olmadıklarını yazıp onlara beddua etmektedir.

Şark İstiklâl Mahkemesi’nde ana konusu Sırrı Paşa olan bir mektup daha vardır. Bu mektup Paşa’nın vefatından üç ay sonra, 26 Ramazan 1313/11 Mart 1896 tarihinde yazılmıştır. Sırrı Paşa’nın maiyyetinde çalışan Diyarbekir Muhasebe Mümeyyizi Mehmed Vahîd Efendi (ö. 21 Kânûn-ı Evvel 1326/3 Ocak 1911)⁹ tarafından Abdülhamid Hamdî Efendi’nin oğlu Kemâleddin Efendi’ye gönderilen mektupta Sırrı Paşa “fıtraten büyük yaratılmış” nâdir insanlardan sayılmakta ve ona hayır dualar edilmektedir. Muhtevâsından anlaşıldığına göre bu mektup Kemâleddin Efendi’nin gönderdiği bir mektuba cevap mâhiyetindedir. Nitekim Hamdî Bey mektubun son kısmında -muhtemelen Kemâleddin Efendi kendi mektubunda o sıralar Harput ve civarında meydana gelen Ermeni karışıklığından bahsettiği için- bu hadiselerin Diyarbekir’deki etkilerine çok kısa bir şekilde değinmiş, güvenliğin yeniden sağlandığını vurgulamış ve “Ramazan hâli” olduğundan bu “yılan hikâyesi”ni yazmayı uygun görmediğini belirtmiştir.

⁹ Diyarbekirli esnaftan Hâfız Zülfikâr Efendi’nin oğlu olan Mehmed Vahîd Efendi 1268/1852’de orada doğmuş, temel eğitiminin ardından Vilâyet Mektupçuluğu ile başladığı resmî memuriyetini vilâyet emrindeki bazı kitâbetlerde sürdürmüş, bir ara Mardin Sancağı Muhâsebeciliğine vekâlet etmiş, sonra Diyarbekir Defterdârlığı vekâletine getirilmiştir. Vahîd Efendi’nin son vazifesi Mardin Sancağı Muhasebeciliğidir. (Memuriyet hayatı ve maaşları ile ilgili teferruatlı bilgiler için bk. BOA, DH.SAİD.d., 13/427.)

b. Mektuplar

-1-

Diyârbekir Vilâyeti Vâlisi

Efendimiz Hazretleri,

Îşâret-i 'aliyye-i kerîmâneleri üzerine Diyârbekir eşrâfından Debbâğzâde merhûm Hacı Süleymân Efendi'nin mahdûmu Hüseyin Efendi'nin rütbe-i sâlise ile taltîfi bu kere merci'-i mahsûsuna inhâ edilmiş olduğunu 'arz ederim.

Cenâb-ı Hak hüsn-i te'sîrini halk buyursun. Bâki emr ü irâde efendim hazretlerininindir.

8 Ramazân 309/ 25 Mart 1308 [6 Nisan 1892]

Diyârbekir Vâlisi Sırrî

(Şark İstiklâl Mahkemesi Arşivi (ŞİMA), IM_T12_K083_D804-1_G017_0012)

-2-

Bihî

el-Ma'rûz

Cenâb-ı Rabb-ı Vedûd hakk-ı ehakk-ı ekmelânelerinde müteyemmen ü mes'ûd buyursun. Bu kere şeref-i hulûlüyle teşerrûf olunan 'îd-i sa'îd-i fitrın tebrîk ü tehnîtiyle îfâ-yı vâcibât-ı ihlâs ü ihtisâsa mübâdere ve mübârek ellerinden öperek recâ-yı efzâyîş-i teveccühât-ı mu'azzeze-i ekremîlerine cesâret eylerim.

Sırr-ı Meryem müsveddâtından bir kısmı da bu hafta postasına tevdî'an ma'rûz-ı huzûr-ı âlî-i üstâdâneleri kılındı.

Bâkî emr ü fermân Hazret-i Üstâd-ı sâhibü'l-fazl ve'l-irfânındır.

Âmid/ 7 Nisan 1309 [19 Nisan 1893]

Sırrî bendeleri

(ŞİMA, IM_T12_K083_D804-1_G019_0012)

-3-

Bihî

Ma'rûz-ı âcizânemdir.

Ma'rûf Efendi sahâbetiyle i'âde buyurulan müsveddât ve cevâben ihsân buyurulan tahrîrât hâme-pîrâ-yı fahr ü mübâhât oldu. 'Înâyât-ı mütevâliyetü'z-zuhûr-ı efdalânelerine lâyük teşekkürâtı ifâdan bihakkın ızhâr-ı 'aciz eylerim.

İhtâr-ı musîb-i mürşidâneleri vechile bahs-ı ma'hûd zeyl-i kitâbdan bi'l-küllîye tayy ü ihrâc edildi. Hattâ Nasârânın ibtâl kavli için evvelâ kendi 'akâid-i dîniyyelerini nakl etmeyi ârzû ederek ol bâbda kendi kitâblarından bir hayli mebâhis toplayıp mufassal bir makâle yazmışdım ki bu makâleyi kıssa-i Meryem'in nihâyetinde kitâba derc etmek tasavvurunda idim. İhtâr u irşâd-ı kâmilâneleri üzerine o tasavvurdan da sarf-ı nazar ederek ve makâle-i mezkûreyi daha biraz bast u tafsîl eyleyerek müstakil bir risâle şekline koydum ve *Nûrül-hüdâ li-meni's-tehdâ* diye tesmiye eyledim. İnşâallah bunu li-eclî't-tedkîk karîben huzûr-ı irfân-mevfûr-ı tahrîrânelerine takdîm eylerim. Şimdilik yalnız tefsîr-i şerîfden elde bulunan müsveddâtı kemâ fi's-sâbık teneke derûnunda mahfûz olduğu hâlde Harput'a müteveccih-i azîmet olan Baron Tomas Efendi'ye tevdi'an takdîm eyledim. Tasdî'ât-ı vâkı'andan hakîkaten mahcûb oluyorsam da fazl u kemâl-i üstâdânelerinden cidden müstefîd olmakda olduğum cihetle ârzû-yı istifâde tasdî'den mütevellid hicâba da galebe ediyor. Hemân Cenâb-ı Hak 'ömr ü 'âfiyet-i mün'imânelerini müzdâd buyursun da varsın bendeniz gibi binlerle talebe-i 'ulûm efendimizden senelerce istifâde kasdıyla tasdî'lara devâm eylesün.

el-Emrû li-veliyih.

Âmid/ 6 Mayıs 309 [18 Mayıs 1893]

Bende Sırrî

(ŞİMA, IM_T12_K083_D804-2_G021_0005-6)

-4-

Bihî

el-Ma'rûz

Müstefîdân-ı kemâlinizden olmakla iftihâr eden bir tilmîz-i ahkerin cenâb-ı fazîlet-meâbınıza karşı mugâyir-i şart-ı edeb ızhâr-ı alâim-i iğbirâra nasıl ictisâr edebilir ki öyle bir mu'âmele nezd-i erbâb-ı yakînde 'âdetâ küfre yakındır. Bendezâdeniz Mehmed Vedâd¹⁰ sanki vaktiyle mahall-i maksûda vâsıl

¹⁰ Mehmed Vedâd (Tek, ö. 1942) XX. asır Türk mimarlarının önde gelen isimlerindedir. Süha Özkan bir yazısında onu "Türkiye'nin formel eğitim görmüş, bugünün meslek anlayışı içinde mimarlık tasarımı ve uygulaması yapmış ilk Türk mimarı olarak" tanıtır

olabilmek için bayağı Tatar gidişiyle hareket ediyordu. Binâen'aleyh çocuğun Mezra'a'dan mürûru berk-i hâtif sûretinde vukû'a geleceği meczûm olduğu için ihbâr-ı azîmetiyle zât-ı merâhim-simât-ı ekmelânelerini tasdî'den ihtirâz eylemişdim. Meğer bu ihtirâzım nâ-be-câ imiş ki câlib-i tevbîh oldu. Peşimân oldum. Özhâh-ı Hazret-i Üstâd oluyorum. Ümidvâr-ı 'afv ü safh-ı cemîlim.

Lutfî Efendi hakkındaki irâde-i celîleleri Âgâh Efendi oğlunuza lede't-tebliğ efendi-i mûmâileyhin evvelce hâceti revâ olduğunu tebşîr ü inbâ eyledi. Bu da mahz-ı hulûs-ı 'âlîleri semeresidir.

Ahsenü'l-Kasas'ın cüz-i sâni'si geçen hafta postasıyla takdîm kılınmışdı. *Nûrû'l-Hüdâ*'nın da burada tab'ı hitâm bulmağla mücellidden alınabilirse onun da bir nüshası inşaallah yarınki posta ile ma'rûz-ı huzûr-ı sâmilere kılınır.

Şimdiye kadar devâm eden sühûnet-i hava tefsîr-i şerîfin devâm-ı tahrîrine mâni' oluyordu. Lehü'l-hamd havalarda fi'l-cümle serinlik hiss olunmağa başlamağla inşaallah bugünlerde yine o şüğl-ı mukaddese 'avdet ve kemâfi's-sâbık müsveddâtın takdîmiyle tasdî'a cür'et olunacaktır.

el-Bâkî hüvellâh ve'l-emrû li-veliyih.

el-Abdü'l-hakîr Sırrî

Âmid/ 24 Ağustos 309 [5 Eylül 1893]

(ŞİMA, IM_T12_K083_D804-1_G020_0006-7)

-5-

Bihî

Üstâd-ı peyâmbere-nijâd efendimiz hazretleri!

Destyârî-i himem-i celîle-i üstâdâneleriyle üç sûre-i celîlenin tefâsîr-i şerîfesinden mülâhhas olarak *Sırr-ı Tenzîl* 'ünvânıyla bu kerre tab' u temsiline muvaffak olduğum eserin bir nüshası postaya tevdi'an huzûr-ı irfân-mevfûr-ı füyûzât-penâhîlerine arz u takdîm kılındı. Bu kitâb Diyârbekir matba'asında tab' u temsîl edilmiş ise de yine mürettib sehvelerinden kurtarılamamıştır. Nüsah-ı matbû'anın cümlesi ihvân-ı dîne hediye edileceğinden talebe-i 'ulûma tevzî' buyurulmak üzere bir vâsıta-i münâsibe ile nüsah-ı 'adîdesi daha takdîm kılınacaktır.

Mühimce bir hatâyâ tesâdüf buyurulursa lütfen ihtâr buyurulması müsterhamdır. Bâkî fermân veliyyü'l-emr ve'l-'irfân efendimizindir.

28 Ramazân 311 [4 Nisan 1894]/ Bende Sırrî

(Özkan, 1973: 45). Doğumu, eğitimi, mesleği, etkileri ve çeşitli kaynaklar için bk. Özkan, 1973: 45-51.

հիկմետ - Իրիկա

HİKMET - AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ [JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]

PROF. DR. M. ORHAN OKAY ÖZEL SAYISI

YIL 6, ARALIK 2020

ISSN: 2458- 8636

Bi-mennihi Te'âlâ iki gün sonra hulûlüyle teşerrûf edeceğimiz 'îd-i sa'îd-i fitrın bâ-kemâl-i sıhhat ü 'âfiyet emsâl-ı kesîresini idrâke Cenâb-ı Hak muvaffakiyet ihsân buyurması da'avât-ı hayriyyesini tekrâr ederek îfâ-yı vecîbe-i tebrîk ü tehniyete ibtidâr eylerim efendim hazretleri.

Bende Sırrî

(ŞİMA, IM_T12_K083_D804-1_G019_0019-20)

-6-

Bu ikinci 'arızamdır.

Bihî

Üstâd-ı peyâmber-haslet efendimiz!

Te'sîr-i du'â-yı müstecâb-ı 'âlîleriyle lehü'l-hamd ve'l-minne bu son günlerde 'âfiyet-i tâmme-i 'âcizî husûlünden dolayı Cenâb-ı Hakk'a 'arz-ı şükran-ı bî-nihâye eylerim.

Buradaki etubbâ-i hâzıkanın ittifâkıyla da sâbit olmuştur ki Diyârbekir'deki mütetabbiblerin tedâbîr-i vâkı'ası vücûd-ı 'âcizânem üzerinde 'aksî te'sîrât hâsıl etmekden başka bir şeyi müntic olmamıştır. Hazelehümullâh!¹¹

Şimdi muhâfaza-i sıhhat için bir müddet sıcak odalardan hârice çıkılmaması, mi'deyi yeniden ifsâd edecek me'kûlâtıdan tevakkî olunması cümle-i vesâyâ-ı etıbbâdan olmağla mücebince hareket olunmaktadır.

Dûr u nezdîk her yerde da'avât-ı müstelzimü'l-berekât-ı fezâil-penâhîlerine 'arz-ı ihtiyâc eylerim efendimiz hazretleri.

4 Kânûn-ı Evvel 310 [16 Aralık 1894]/ Bende Sırrî

Fazîletlü el-Hâc Mehmed¹² ve Kemâl¹³ Efendilere arz-ı güldeste-i selâm ve tahiyyât eylerim.

(ŞİMA, IM_T12_K083_D804-1_G020_0005)

¹¹ "Allah onları zelim eylesin!" anlamına gelen bir bedduadır.

¹² Abdülhamid Hamdî Efendi'nin büyük oğlu Mehmed Said Efendi (ö. 1926).

¹³ Abdülhamid Hamdî Efendi'nin diğer oğlu Mehmed Kemâleddin Efendi.

-7-

Bihî

Ma'rûz-ı bendeleridir.

Paşa merhûmun ziyâ'-ı ebedîsine belki 'âilesi halkından ziyâde bendeniz müteessir oldum. Zîrâ onlar ihtimâl ki şemsin iğtirâbına değil kendilerinin ziyâdan mahrûm kaldıklarına teessüf ederler. Efendisinin irtihâlinden me'yûs olanların ekser teessürleri himâyetsiz kaldıklarına 'âid olduğu gibi bendeniz 'ikbâle, istikbâle müteallik hiçbir ümid beslemeyen derviş-nihâd âzâdeler[den] bulunduğum için teessürüm o kabîlden değildir.

Merhûm-ı müşârünileyh fitraten büyük yaradılmış nevâdirden idi. Cihân-ı fazîletde makâm-ı mümtâzını boş bıraktığından dolayı yalnız bizi değil, binlerce kulûbı dâğdâr-ı hüzn ü esef eyledi.

Cenâb-ı Hak rûh-ı Sırrî'yi sidre-i melekûtda mazhar-ı tecelliyât ü takdîs ve havâss ü avâmın sertâc-ı iftihârı olan vâlid-i kesîrül-mehâmîd-i fâzilânelerini de daha bir hayli müddet pîrâyesâz-ı mihrâb-ı fazl ü tedrîs buyursun. Âmin.

“*Ulemâü ümmetî...*”¹⁴ vasf-ı celîline mazhar olan e'âzım-ı ümmet silsile-i fâhiresine mensûb ve daha doğrusu o meziyyet-i 'uzmâyı bi'l-fi'l mashûb olan zât-ı fezâil-sıfâtınızın ahlâk-ı fâzilaca da büyük bir nasîbleri olmak tabî'îdir. İşte benim gibi değersiz bir bendelerini 'âlimâne, edîbâne kelîmât ile taltîf buyurmaları da o fazîletin bir misâl-i 'âlül-'âli olduğundan gönlüm bütün 'ulviyyetinize incizâb eyledi. Bilhâssa 'arz-ı teşekkür ve ta'zîm eylerim.

Bu gece leyle-i Kadr'dir. Evkât-ı mübârekede olunan du'â dergâh-ı Hudâ'da icâbete sezâ olduğundan şeref-i hulûlüyle istis'âd olunacak 'îd-i fitrın hakk-ı sâmîlerinde müstebti'-i feyz-i nâmütenâhî ve bâ'is-i izdiyâd-ı âlâ-i İlâhî olması du'â-yı mahsûsunu 'atebe-i ulûhiyyete ref' u takdîm eyledim.

Peder-i ekrem, nihrîr-i a'zam, semâhatlü Hocaefendimiz Hazretlerinin¹⁵ hâk-i pâ-yı feyz-ihtirâ-yı kerâmetpenâhîlerine yüzler sürerek mübârek du'âlarına, teveccühlerine 'arz-ı ihtiyâc-ı dâimî eylerim.

Rûhum gibi sevdiğim birâder-i 'âli-kadrleri fazîletlü Hacı Efendi Hazretlerinin de¹⁶ ellerini öperek 'arz-ı tekrîmât ederim.

Bâkî el-emrû li-veliyih.

26 Ramazân 313 [11 Mart 1896]

¹⁴ Tamamı “*Ulemâü ümmetî ke-enbiyâi benî İsrâîl*” şeklinde olan bu ibâre “Ümmetimin âlimleri İsrâiloğullarının peygamberleri gibidir.” anlamına gelmektedir. Çeşitli kaynaklarda hadis diye rivâyet edilen bu sözün Hz. Peygamber'e âidiyeti şüphelidir. (bk. Aclûnî, 1351: II/64.)

¹⁵ Abdülhamîd Hamdî Efendi.

¹⁶ Kemâleddin Efendi'nin ağabeyi Mehmed Said Efendi.

Bende

Diyârbekir Muhâsebe Mümeyyizi Vahîd

Hâdise-i 'umûmiyyenin Diyârbekir'e 'âid olan faslı da şâyân-ı mütâla'a ise de Ramazan hâli o yılan hikâyesini yazmağa müsâ'id değildir.

Muhterik olan 878 dükkânın harâbezâr arsaları hâlâ hâliyle duruyor. İnşââtına henüz başlanmadı. İnzıbâta fevka'l-gâye i'tinâ edilmekte olduğundan asâyiş lehü'l-hamd yolundadır.

(ŞİMA, IM_T12_K083_D804-1_G019_0025-27)

Sonuç

Giritli Sırrı Paşa resmî görevlerinden ziyâde ilmî kişiliğiyle anılan XIX. asrın önemli devlet adamlarındandır. Onun en bâriz vasıflarından biri bulunduğu konumu şahsî menfaati için kullanmadan atandığı muhitin ulemasıyla dostluklar kurması, nâmını duyduğu alimleri ziyaret etmesi, onlarla irtibatını koparmamasıdır. Harputlu Abdülhamdi Hamdî Efendi de Sırrı Paşa'nın sevdiği, hürmet ettiği, elinden gelen her türlü desteği esirgemediği ulemadan biridir. Harput Yusuf Kâmil Paşa Medresesi'nin müderrisi olan Abdülhamid Hamdî Efendi Sırrı Paşa'nın bu sevgi ve saygısını karşılıksız bırakmamış, ona ilmî bakımdan yol göstermiştir. Sırrı Paşa yazdığı eserlerin müsveddelerini ona göndermiş, onun mütâlaa ve fikirlerine büyük kıymet vermiş, eserlerini bu düzeltmelere göre yeniden gözden geçirerek bastırmıştır.

Abdülhamid Hamdî Efendi'nin Ma'mûretü'l-azîz Vilâyet Müftüsü olan oğlu Mehmed Kemâleddin Efendi Cumhuriyet inkılaplarına karşı olduğu, hilâfeti savunduğu iddiâsıyla 1926'da Şark İstiklâl Mahkemesi'nce gözaltına alındığında Harput'taki konağında ve müftülük makamında bulunan bütün evrâkına el konulmuş, yargılama sonrasında bu evrak kendisine verilmemiştir (Karataş, 2018: 83-111). 2018'e kadar "devlet sırrı" kapsamında erişime kapalı tutulan mahkeme evrakı TBMM Başkanlığı'nın onayıyla araştırmacıların istifadesine açıldığında Kemâleddin Efendi ve onunla birlikte yargılanan çocukları Ömer Naîmî ile Abdülhamid Beylerin dosyalarına da ulaşma imkânı bulduk. Bu evrak arasında Sırrı Paşa'nın Abdülhamid Hamdî Efendi'ye gönderdiği yukarıdaki mektuplar da bulunmaktadır. Okuduğunuz makale vâsitasıyla söz konusu mektuplar bugünkü harflere aktarılıp değerlendirilmiş, böylece Sırrı Paşa ile Abdülhamid Hamdî Efendi örneğinde devlet adamı-ilim adamı münasebetine ışık tutulmaya çalışılmış, her iki zatın ilmî edebî kişiliklerine katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Kaynakça

- Aclûnî, Ebü'l-Fidâ İsmâîl b. Muhammed. (1351), *Keşfü'l-hafâ ve müzîlü'l-ilbâs amme'stehere mine'l-ehâdis alâ elsineti'n-nâs* (haz. Ahmed Kalâş), Dâru İhyâi't-Türâsi'l-İslâmî, C 2, Beyrut.
- Aksüt, Ali Kemali. (1944), *Profesör Mehmed Ali Aynî: Hayatı ve Eserleri*, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul.
- BOA, DH.SAİD.d..., 13/427.
- Bursalı Mehmed Tâhir. (1333), *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Âmire, C 1, İstanbul.
- Çakan, İsmail Lütfi- Eroğlu, Muhammed. (1988), "Abdullah b. Abbas", *DİA*, C 1, TDV Yayınları, İstanbul.
- İnal, İbnülemin Mahmud Kemal. (1969), *Son Asır Türk Şairleri*, Milli Eğitim Basımevi, C 2-3, İstanbul.
- [İnal] İbnülemin Mahmud Kemal. (1313), "Teessüf-i Azîm", *Tercümân-ı Hakikat*, nr. 53-5257, (2 Recep 1313/ 7 Kânûn-ı Evvel 1311), s. 3-4.
- Karaismailoğlu, Adnan. (2002), "Kemaleddîn-i İsfahânî", *DİA*, C 25, TDV Yayınları, Ankara.
- Karataş, Ahmet. (2020), *Harput Yusuf Kâmil Paşa Medrese ve Kütüphanesi*, Desen Ofset, Ankara.
- Karataş, Ahmet. (2019), "İbnülemin Mahmud Kemal İnal ile Kemaleddin Harputî Efendi'nin Mektuplaşmaları- I", *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, C 8, S 1, s. 112-169.
- Karataş, Ahmet. (2016/1), "Kemâleddin Harputî Efendi'nin Şiirleri", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S 50, s. 71-135.
- Karataş, Ahmet. (2016/2), "Kemâleddin Harputî'nin *Tesbîtü'l-mefhûm fî tahkîki't-tebe'yye beyne'l-ilm ve'l-ma'lûm* İsimli Kelâm Risâlesi", *İslâm Araştırmaları Dergisi*, S 36, s. 63-137.
- Karataş, Ahmet. (2018), "Şairini Vazifesinden Edip Sürgüne Gönderen Bir Gazelin Hikâyesi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C 59, S 2, s. 83-111.
- Kemâleddin Harputî. (1313), *Hazîne-i Fünûn*, C 3, S 37, s. 392.
- Kemâleddin Harputî, *Dîvânçe*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, İbnülemin Koleksiyonu, nr. 3125.
- Köksal, Ahmet. (2013), *Giritli Sırrı Paşa (1844-1895)*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum.
- Kurnaz, Cemal. (2000), "Giritli Sırrı Paşa Hayatı, Eserleri, Şiirleri", *İlmî Araştırmalar*, S 9, s. 133-160.

- Kurnaz, Cemal. (2009), "Sırrı Paşa", *DİA*, C 37, TDV Yayınları, İstanbul.
- Özkan, Süha, "Mimar Vedat Tek (1873-1942)", *Mimarlık*, C 2, S 12, s. 45-51.
- Sırrı Paşa. (1307), *Sırr-ı Furkân: Tefsîr-i Sûre-i Furkân*, Vilâyet Matbaası, Bağdat.
- Sırrı Paşa. (1302-1303), *Sırr-ı Kur'ân*, Matbaa-i A.K. Tozlıyan İdâre-i Şirket-i Mürettibiyye, İstanbul.
- Sunguroğlu, İshak. (1959), *Harput Yollarında*, Elazığ Kültür ve Tanıtma Vakfı Yayınları, C 2, İstanbul.
- Şark İstiklâl Mahkemesi Arşivi (ŞİMA):
- IM_T12_K083_D804-1_G017_0012.
- IM_T12_K083_D804-1_G019_0012.
- IM_T12_K083_D804-1_G019_0019.
- IM_T12_K083_D804-1_G019_0020.
- IM_T12_K083_D804-1_G019_0025.
- IM_T12_K083_D804-1_G019_0026.
- IM_T12_K083_D804-1_G019_0027.
- IM_T12_K083_D804-1_G020_0005.
- IM_T12_K083_D804-1_G020_0006.
- IM_T12_K083_D804-1_G020_0007.
- IM_T12_K083_D804-2_G021_0005.
- IM_T12_K083_D804-2_G021_0006.